

Звіт про міжнародну наукову конференцію

10—13 жовтня 2000 р. в м. Києві Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського спільно з Асоціацією бібліотек України і Радою директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук — членів Міжнародної асоціації академій наук було проведено міжнародну наукову конференцію «Бібліотеки — центри науково-інформаційних ресурсів XXI ст.».

У рамках конференції відбулося два пленарних засідання, працювало 9 секцій, пройшли книгознавчі читання до 600-річчя від дня народження Йоганна Гутенберга і науково-практичний семінар «Електронні бібліотеки та новітні інформаційні технології». Проведено засідання Ради директорів наукових бібліотек і інформаційних центрів — членів Міжнародної асоціації академій наук та збори Асоціації бібліотек України.

На конференції відзначалося: сьогодні інформаційні ресурси відносять поряд із матеріальними й енергетичними до найважливіших. Те, що бібліотеки в числі перших включились у перебудову інформаційного середовища нашої країни, не є випадковим. Вони при всіх змінах у суспільстві були центрами акумуляції та поширення різноманітної інформації, певною мірою структурованою для використання. Ця інформація стає визначальною для людства при розв'язанні проблем розробки та впровадження ресурсозберігаючих технологій, зміни моделі поведінки людей і переорієнтації їх на ідеали гуманізму й виховання почуття особистої відповідальності за забезпечення життя на Землі.

У XXI ст. бібліотеки України, за концепцією акад. НАН України О. С. Онищенко, мають увійти як інфополіси — науково-дослідні, інформаційні, бібліотечні, видавничі й культурно-освітні комплекси з розвиненою інфраструктурою формування й аналітико-синтетичного опрацювання документних потоків для інформаційного забезпечення науки, виробництва, освіти та культури.

Новим для бібліотек завданням стане глибоке аналітико-синтетичне опрацювання інформації. Його нагальність зумовлена еволюцією нашого суспільства в напрямі до громадянського та дедалі зростаючим значенням публічної політики. Одним із джерел її розвитку є «мозкові центри» — аналітичні структури, що акумулюють у собі передову громадську думку, розвивають і поглиблюють її. Еволюціонуючи до випробуваних у світовій прак-

тиці зразків таких центрів — «фабрик думки», вони залучають до співпраці творчий потенціал усе ширших мас.

Серед вагомих здобутків українських бібліотек у галузі формування інформаційних ресурсів слід відзначити, насамперед, становлення Національної системи реферування як інтеграційної основи наукової інфосфери держави та започаткування наповнення фонду Національної електронної бібліотеки України.

Позитивно оцінюючи наявні здобутки, учасники конференції значну увагу приділили негативним тенденціям при формуванні бібліотечно-інформаційних ресурсів. Недостатньою є дієвість механізмів реалізації нормативних актів у галузі бібліотечної справи. Необхідна повнота комплектування фондів не підтримується адекватним фінансуванням книгозбірень. Не відповідає вимогам сучасності координація діяльності бібліотек між собою та з іншими інформаційними центрами (органами НТІ, архівами, музеями). Створення електронних БІР гальмується недостатнім рівнем наукових досліджень і розробок у цій галузі, зокрема відсутністю уніфікованого, узгодженого з міжнародними стандартами інформаційного та лінгвістичного забезпечення автоматизованих інформаційних систем і слабкою комп'ютерно-телекомунікаційною базою бібліотек. Новітні інформаційні технології поки що не привели до якісно нових форм організації взаємодії книгозбірень на національному та транснаціональному рівнях.

Тематика конференцій 1993—2000 рр. відповідала найгострішим проблемам бібліотечної галузі. 1993 — «Наукова бібліотека в сучасному соціокультурному контексті»; 1994 — «Автоматизовані системи інформаційно-бібліотечного обслуговування»; 1995 — «Бібліотечно-бібліографічні класифікації та інформаційно-пошукові системи»; 1996 — «Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки», 1997 — «Проблеми вдосконалення каталогів наукових бібліотек», 1998 — до 80-річчя НБУВ: «Інформаційна діяльність наукової бібліотеки», «1000-річчя літописання і книжкової справи в Україні», «Проблеми створення Українського біографічного словника», 1999 — «Бібліотечно-інформаційні ресурси: формування і розвиток», 2000 — «Бібліотеки—центри науково-інформаційних ресурсів XXI століття».

В останні роки постійним науковим заходом

стали організовані НБУВ книгознавчі читання, присвячені історії книгодрукування, історикам української книги, діяльності УНІК та історичним датам у розвитку українського історичного книгознавства.

У роботі конференції 2000 р. взяли участь близько 400 учасників. Серед них:

представники зарубіжних бібліотек:

- ❖ Німеччини (Державна бібліотека (Берлін); Технічна інформаційна бібліотека Німеччини (Ганновер); Університетська бібліотека (Франкфурт-на-Майні);
- ❖ Польщі (Бібліотека Народова);
- ❖ Латвії (Латвійська академічна бібліотека);
- ❖ Білорусі (Центральна наукова бібліотека ім. Якуба Коласа НАН Білорусі);
- ❖ Росії (Всеросійська державна бібліотека іноземної літератури ім. М. І. Рудоміно; Російська державна бібліотека; Державна публічна науково-технічна бібліотека Росії; Російська національна бібліотека (Санкт-Петербург); Бібліотека з природничих наук РАН; Бібліотека РАН);
- ❖ Казахстану (Національна бібліотека Республіки Казахстан; Центральна наукова бібліотека Міністерства науки АН Республіки Казахстан);

представники бібліотек України:

- ❖ Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського;
- ❖ Національної парламентської бібліотеки;
- ❖ Державної науково-технічної бібліотеки;
- ❖ Державної науково-педагогічної бібліотеки;
- ❖ Державної наукової медичної бібліотеки;
- ❖ Бібліотеки національної юридичної академії;
- ❖ Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН;
- ❖ Державної бібліотеки України для дітей;
- ❖ Державної історичної бібліотеки;
- ❖ Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України;
- ❖ Одеської державної обласної універсальної наукової бібліотеки;
- ❖ Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка;

викладачі й аспіранти навчальних закладів України:

- ❖ Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв;
- ❖ Київського національного університету культури і мистецтв;
- ❖ Рівненського державного гуманітарного університету;
- ❖ Харківської державної академії культури;
- ❖ Української академії друкарства;
- ❖ Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова;

провідні фахівці науково-дослідних установ:

- ❖ Українського інституту науково-технічної та економічної інформації;
- ❖ Інституту проблем реєстрації інформації НАН України;
- ❖ Українського мовно-інформаційного фонду НАН України;
- ❖ Інституту українсько-російських відносин;
- ❖ Українського державного науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства;

службовці державних установ:

- ❖ Адміністрації Президента України;
- ❖ Державного комітету зв'язку та інформації України;
- ❖ Головного управління культурно-освітніх установ Міністерства культури і мистецтв України;
- ❖ Служби при Президенті Придністровської Молдавської Республіки (Молдова).

З виступу завідділом Центру інформаційних систем Верховної Ради України, к. т. н. **В. Ф. Севастьянова** випливає, що досвід роботи комп'ютерної служби Верховної Ради України, основне призначення якої — довести офіційні документи органів влади країни до широкого загалу і створити правове поле держави, може бути широко використаний у бібліотеках.

Інформаційно-пошукова система (ІПС) законодавства країни належить до класу повнотекстових документальних систем. Її БД містить офіційні нормативно-правові документи всіх органів влади, її відгалужень, закони, укази і розпорядження Президента України, постанови ВР, постанови й розпорядження Кабінету Міністрів, нормативні акти Конституційного та Верховного суду України, Вищого арбітражного суду, нормативні підзаконні акти міністерств і відомств, міжнародних угод, до яких приєдналась наша держава за роки незалежності, та деяких міжнародних угод СРСР і УРСР, розпорядчі й роз'яснювальні документи. Безумовно, користувачів цікавлять особливості їх застосування, і такі матеріали в ЦІС Верховної Ради України є. Це — коментарі, аналізи статей з питань застосування нормативно-правових документів, опублікованих у періодичній пресі.

Повнотекстові документальні ІПС, куди входять зазначені БД, звичайно належать до юридичних. Отже, систему законодавства слід назвати юридичною ІПС. Її БД формується у відділі баз даних Управління комп'ютеризованих систем апарату ВР України за участю Центру правової інформації НАН України та деяких інших організацій (серед них і фірми, які розповсюджують нагромаджену нами інформацію). У верифікації та правильності внесення змін в офіційні документи й полягає особливість систем. Вони відмінні від

класу, наприклад, повнотекстових бібліотечних. Є просто бібліотечні системи, а є такі, де міститься повний текст статей. Система ЦІС відрізняється тим, що документи, тексти змінюються. Юристам же, аудиторам, прокурорам, слідчим важливо знати зміст документа на той час, коли скоєно злочин чи порушено закон.

У БД нараховується понад 67 тис. документів, серед них безпосередньо ВР — 5 тис., 1500 законів, зокрема й тих, які вже втратили чинність.

До БД, виставленої в Internet, щоденно входить близько 600 користувачів, відкривається 12 тис. файлів.

Юридична ІПС «Законодавство України» є складовою частиною інформаційної енергетичної системи ВР України. Фактично в її БД, що належить до великих інформаційних систем, зокрема «Консультант плюс» та «Гарант», а у ЦІС це «Ліга» й ін., міститься кінцевий продукт роботи Верховної Ради. Діють і спеціалізовані невеликі системи, орієнтовані на підприємців, бухгалтерів. Зазвичай їх представляє фірма «Бінай», а останнім часом — т. зв. сітьові довідники фірми «Ліга». Над БД, зауважив В. Ф. Севастьянов, працює 40 фахівців, серед них 13 державних службовців, решта — утримуються дистрибуторами системи. Йдеться, передусім, про бібліотеку офіційних документів, спільне підприємство при управлінні справами ВР, лабораторію київського регіонального центру Академії правових наук України й товариство «Спектрінформ».

В організації Верховної Ради дуже допомогла дослідницька служба Бібліотеки Конгресу США.

Бібліотекам, у яких є доступ до Internet, ЦІС може, підкреслив В. Ф. Севастьянов, надати свої системи. У разі встановлення локальних мереж чи автономних комп'ютерів, доступних читачам, користувачі одержуватимуть найсвіжішу правову інформацію.

Нормативно-правові акти авторського права не мають, тому ніяких претензій не висувається до тих осіб чи організацій, що доводять офіційні документи до читачів. Тим бібліотекам, де запроваджено систему, доцільно звернутися за допомогою до відділу ЦІС, в апарат Верховної Ради (телефон 293-25-97).

Д. т. н. **Я. Л. Шрайберг**, президент Міжнародного бібліотечного, інформаційного та аналітичного центру, президент Міжнародної асоціації електронних бібліотек, перший заступник директора Державної публічної науково-технічної бібліотеки Росії (ДПНТБ) ставить питання руба: «Бібліотеки в інформаційному суспільстві: еволюція чи революція?» і дає відповідь на нього, виходячи з принципів наукових позицій, логічно обґрунтовуючи свою точку зору.

Коли говорять про інформаційне суспільство,

передусім мають на увазі необхідність термінового входження в нього, проте не завжди усвідомлюючи, як це практично зробити. Реально інфо-суспільство існує тільки в деяких країнах. До нього, на думку Я. Л. Шрайберга, ще далеко всьому пострадянському простору.

У такій ситуації роль бібліотек буде набагато вагомішою, адже ці сховища зростаючих потоків інтелектуальної інформації стають унікальним інститутом, що поєднує в собі, з одного боку, величезний інформаційний потенціал, доступний усім категоріям населення, а з іншого, — це база наукових досліджень і знань. Автоматизуються бібліотечні процеси. Фахівці намагаються розв'язати проблеми каталогізації й обслуговування, циркуляції вимог, циркуляції фонду, оптимізації збереження та ін., прискорюючи тим самим створення повного автоматизованого циклу. Найпростіші dos-системи замінюються складнішими — Microsoft, Windows 2000 тощо. Відбувається еволюція цих програмних засобів. Бібліотеки розширюють власний інформаційний потенціал, поряд з можливістю доступу до документів свого фонду надається доступ до інших БД. Деякі еволюційні шляхи набувають революційних аспектів. Так, бібліографічні формати продовжують розвиватися і водночас протидіють два основних класи бібліографічних форматів: UNIMARC, USMARC чи MARC-21 (нова назва версії формату) — починають претендувати на широке використання.

Завтра вже вся бібліотечна система буде в Internet, але між поняттями *бібліотечні ресурси* й *Internet* поки не стоїть знак рівності. Класичну суперечку вчених-бібліографів припинить твердий, прагматичний, скорочений формат метаданих. Це приведе до нового розуміння подання того ж бібліографічного ресурсу, але на іншій принциповій основі, що підтверджує і використання формату MARC-21 (його інтенсивно пропагує й розвиває Бібліотека Конгресу США, однак віддаючи перевагу скороченому варіанту, т. зв. MARC-21 — консайт чи повній версії).

Взагалі прагматизм у базовому описі змушує відступати від класичної бібліографії, проте ГОСТ був і залишається еталоном, бо дає повний однозначний опис, а практика змушує змістити акценти й переглянути стандарти бібліографічного опису, що спричинить спрощене тлумачення його подання, оскільки останнім часом розповсюджуються електронні копії документів.

Ще одним революційним моментом, наголосив промовець, є корпоративність, яка за останні 2—3 роки запропонувала кардинально нові підходи. Йдеться про корпоративність бібліотек у створенні загального ресурсу та єдиної схеми доступу; процесу каталогізації й ретроконверсії тощо.

Система Osiosi — найбільша бібліотечна, бібліо-

графічна, он-лайнова. Вона поєднує понад 42 млн. бібліографічних записів, що являє собою найоб'ємніший у світі зведений каталог. Але, з погляду Я. Л. Шрайберга, каталогізація ресурсів в Internet — абсолютно безнадійна справа, бо їх зростання, хаотичність і безсистемність ніколи не дозволить провести спрямовану чи ефективну каталогізацію.

Osiosi ще в 1991 р. прийняла чотирирічну програму розробки експериментальних даних з каталогізації Internet-ресурсів і підготувала БД із 50 тис. записів, залучивши до цього фахівців Бібліотеки Конгресу. БД стала основою для створення своєрідного довідника по мережі. Вона містить понад 100 тис. записів. На її підґрунті побудовано проект «Корк», т. зв. «Corporst—lane—katalog», котрий показує, як принцип корпоративності у взаємодії бібліотечних інфоцентрів реалізується на базі гіганта Osiosi — спеціальної служби, що дає змогу бібліотекам відбирати, описувати, підтримувати й забезпечувати доступ до локальних і вилучених Web-ресурсів Internet. Так, сьогодні з цією системою працюють 27 країн, понад 500 організацій.

Корпоративність в ідеології та технології бібліотечної роботи має й негативні риси. Не створюючи власного нормального ресурсу для задоволення технологічних потреб, деякі установи, доходять висновку доповідач, прагнуть виставити в Internet неякісні матеріали з метою стати учасником певного корпоративного проекту. Інколи, маючи мізерну кількість записів, бібліотека прагне виставити їх в Internet, а вся внутрішня технологія перебуває на нулі. Проте це дає змогу тим же книгозбірням працювати із сучасними засобами. Так, два роки тому мало кому відомий корпоративний протокол Z-3950 публічні бібліотеки Москви сьогодні застосовують повною мірою.

Корпоративність впливає і на усталені ланки, приміром, зведений каталог. ЗвК уже не може існувати, оскільки немає рації акумулювати записи в одному місці — треба давати їхні розподілені адреси.

Наявність комунікаційного середовища і корпоративної технології дозволяє це зробити. Побудована система корпоративної взаємодії розвивається й далі. Наприклад, система взаємодії без бібліотек, видавців і книгорозповсюджувачів дає змогу перейти до єдиної технології й змінити концепцію самої корпоративної каталогізації. За умови правильної побудови такої єдиної технології бібліографічний запис можна отримати через Internet, тимчасом як книга ще знаходиться у виробництві. Каталожний запис у каталозі конкретної бібліотеки, котра планує одержати книгу в свій фонд, з'являється раніше, ніж видання вийде у світ. Це може революціонізувати весь процес

взаємодії бібліотек з видавцями, книготорговельною мережею і, головне, зі споживачами.

Створення електронних бібліотек і надання доступу до повнотекстових журналів доповідач розглядає як революційний напрям. Сьогодні вони фактично цілком видозмінюють концепцію комплектування бібліотечного фонду. Раніше добувалися кошти для закупівлі якогось видання, вартувалися спроби обміну й відмов. А CD-ROM і взагалі Internet-ресурси сприймали тоді як корисні додатки, тобто, коли багато користувачів могли подивитися один диск. Якщо книга є в одному примірнику, її може читати тільки одна людина, отже, створюється черга на видання. А CD-ROMом відразу може послуговуватися кілька бажаючих.

Сьогодні доступ до повнотекстових ресурсів в Internet здійснюють тисячі, десятки й сотні тисяч користувачів. Передплатити якийсь електронне видання і надати користувачам даної бібліотеки доступ, наприклад, до трьох тисяч закордонних повнотекстових журналів вигідніше, ніж на ці гроші купити десять журналів і поставити їх на полицю, зазначає промовець. Проте розвиток системи електронних бібліотек ні в якому разі не відкидає друкований фонд.

Я. Л. Шрайберг пропонує впритул підійти до зміни самої концепції бібліотеки. Вчені-бібліотечознавці мають розробити її нову сучасну модель.

Проблеми постачання якісною науковою, технічною, загальною довідковою інформацією розглянула в своїй доповіді «Інформаційні ресурси Латвійської академічної бібліотеки» її директор **В. Я. Коцере**.

Сьогодні ЛАБ із традиційного книгосховища перетворилася на сучасну інформаційну установу, яка здійснює всі процеси обробки інформації. Це універсальна наукова бібліотека, де увага зосереджується на придбанні інформаційних видань з пріоритетних для Латвії напрямів науки й техніки, насамперед органічної хімії, біотехнології, інформатики та ін.

Звісно, комплектування залежить від фінансування, і це не могло не позначитися на цифрах щорічного поповнення фондів. Якщо в 1989 р. було придбано близько 80 тис. екземплярів нової вітчизняної і закордонної літератури, то в 1999 — тільки 53 тис. Змістилися й акценти джерел комплектування. Раніше велику частину літератури закупляли та передплачували у самій країні і за кордоном. Тепер ці джерела комплектування у ЛАБ на останньому місці, тим більше, що передплатна вартість наукової періодики невпинно зростає.

Одним із рішень, вважає В. Я. Коцере, є встановлення зв'язків з великими інформаційними банками даних і подальша кооперація між бібліо-

теками. Постійні контакти з провідними закордонними видавництвами допомагають ЛАБ у придбанні новітньої літератури.

Повнота фондів вітчизняної літератури у ній гарантується надходженням двох обов'язкових примірників, вони надаються на законних підставах. Так, у 1996 р. одержано їх близько 9 тис., а в 1999 — вже 20.

Одним із солідних джерел комплектування і надалі залишається книгообмін із латвійськими й іноземними бібліотеками, науковими установами та видавничими центрами.

ЛАБ веде обмін інформаційними виданнями з понад 700 партнерами з 50 країн світу. Велика кількість документів надходить у бібліотеку як дарунки.

Однак бібліотека не має змоги зібрати у себе всю літературу. І не тільки через нестачу коштів та недостатню площу книгосховищ.

Латвія — країна маленька, продовжує директор ЛАБ, галузей діяльності багато, а фахівців — навпаки. Таким чином, придбана література використовується неефективно — найчастіше протягом кількох років прочитуються лише окремі розділи книги, одна-дві доповіді зі збірника матеріалів чи кілька статей із журналу. Нераціонально заради цього купувати книгу чи передплачувати періодику. Доцільніше надавати читачу тільки потрібний йому матеріал. Електронні он-лайн журнали та БД, системи постачання документів майже безмежно розширюють такі можливості, а разом — фонди бібліотеки. Т. зв. стратегія віртуальної бібліотеки є одним з основних принципів розвитку і спрямована на поділ загального процесу на дві функціонально різні частини — пошук інформації та її освоєння. Це, підкреслює п. Коцере, — перспектива для ефективного використання переваг і традиційної друкованої, і електронної технологій.

Бібліотека має взяти на себе функції інформаційного центру й забезпечити повний цикл постачання інформації: збір, обробку, збереження, пошук, а найголовніше — доставку споживачеві.

Нагадаємо, ЛАБ була першою бібліотекою у Латвії, де зрозуміли, навіть передбачили, актуальні тенденції розвитку, ставши ініціатором запровадження всіх електронних інформаційних послуг у країні, багато з яких і сьогодні можна одержати тільки в цій книгозбірні, і вже з 1991 р. впроваджує сучасні інформаційні технології обслуговування читачів.

Кількість читачів та запитуваних інформаційних матеріалів у бібліотеці (після спаду в 1991—1992 р.) зростає щорічно в середньому на 20—23%, що сьогодні істотно перевищило рівень кінця 80-х років.

Понад 18 тис. осіб регулярно користуються

послугами ЛАБ. Її співробітники спрямовують свою роботу на те, щоб інформація була доступною всім: ученим і викладачам вищих навчальних закладів (приблизно 30% від загального числа читачів); фахівцям підприємств і службовцям державних установ, учителям, лікарям, працівникам культури (близько 23%), студентам (45%) і навіть учням старших класів.

Понад два млн. прим. літератури було видано читачам у 1999 р. Найпопулярнішою є література з природничих наук — приблизно 30% від загальної видачі: латиською і російською мовами — по 40% від загального обсягу. Література з природничих наук, технічна, а також соціального і гуманітарного напрямку становить близько 25-30% від загального фонду.

У ЛАБ зберігається література, видана 69 мовами світу: 25 % латиською, 40 % — російською, по 15 % англійською і німецькою — усього понад три млн. прим. друкованих праць і неопублікованих документів на різних носіях інформації. Користувачам доступні абсолютно всі фонди бібліотеки. Збірки стародавніх та рідкісних видань і рукописів (деякі з них датуються XIII ст.), понад 32 тис. книг та близько 14 тис. рукописів цінні не лише для латиської національної, а й усїєї європейської культури.

Пані Коцере розповіла про унікальну колекцію педагога, історика, викладача колишнього Ризького лицю І. К. Броце (1742—1823). Понад 40 років він збирав і опрацьовував матеріали, ядро яких складають 10 томів «Sammlung verschiedener Lieflandischer Monumente...». В тисячах малюнків, описів і документів зафіксовано історію країни, столиці, народів Латвії й Естонії. Завдяки якості й точності зображувальних деталей, колекція є незамінним джерелом інформації про громадське життя і працю за часів, коли ще не було фотографій. У 1997 р. ЛАБ за підтримки Sorosa fonds—Latvija і Open Society Institute розробила проект створення електронного архіву та бібліографічної БД для «Monumente...» І. К. Броце.

ЛАБ пишається колекцією, найповнішою в світі (800 тис. прим.), латиської літератури, надбанням національної культури. Засновник цієї бібліотеки Яніс Мисиньш (1862—1945) ставив за мету зібрати все написане латиською мовою, а також усе написане про Латвію і латишів, незалежно від мови й місця видання. У масиві є видані в країні книги, журнали, газети, продукція малоформатного та малотиражного друку (афіші, програми, листівки тощо) від початку друкарства у Латвії до наших днів, чимало латиських закордонних видань. Робота над її виявленням і придбанням продовжується.

Особливу увагу в ЛАБ нині зосереджено на комплектуванні найзначніших баз даних CD-ROM у всіх галузях, особливо таких, що містять

вичерпні реферати публікацій: «Science Citation Index with Abstracts», «Compendex plus», «ABI/Inform», «Medline» та ін. (більше 50 назв). Читачі працюють з БД «STN International on-line» (понад 200 бібліографічних і фактографічних БД по всіх галузях) і з кількома спеціалізованими платними БД «Internet».

Новий сучасний напрям он-лайнних послуг при поданні інформації дуже зручний для рижан. Однак незрівнянно більше користі вони, на думку п. Коцере, принесуть фахівцям інших регіонів розвитком у Латвії мережі Latnet/Internet. Викладачі й студенти навчальних закладів, фахівці різних галузей, котрі підключаються до Internet, можуть стати клієнтами ЛАБ і користуватись її інформаційними послугами на роботі й удома.

Поширюється он-лайнний каталог, число записів на якому постійно зростає. Всім бажаючим доступні он-лайнні джерела інформації ЛАБ — каталог «Зарубіжні періодичні видання в бібліотеках Латвії 1993–2000», БД «Бібліотеки Прибалтики», де міститься детальна інформація майже про 300 книгозбірень Латвії, Литви й Естонії. Створюється велика БД, що включає друковані та електронні матеріали довідкового характеру й зберігає найрізноманітнішу інформацію про країну (доступна в он-лайнному режимі). WWW-сторінка ЛАБ є в Internet.

Крім МБА, бібліотека має абонементи ряду міжнародних систем постачання документів (British Library Document Supply Centre, JASON, Центр постачання документів Дортмундського університету, Нідерландського центру постачання JUPITER). Це дає змогу замовляти доповіді з будь-якого журналу чи наукові звіти зі збірників матеріалів конференцій тощо.

Бібліотечні фахівці Європейського Союзу та США вважають, що ЛАБ надає своїм читачам усі ті можливості, що й провідні наукові бібліотеки світу, з гордістю підкреслює директор.

У процесі включення інформації Латвії в міжнародні системи інформації успішно беруть участь ряд державних бібліотек. ЛАБ представляє країну в Європейській асоціації «сірої» літератури. З 1996 р. бібліотека готує для міжнародної БД SIGLE записи про захищені латвійськими вченими дисертації, препринти, звіти про різні проекти, матеріали конференцій, які проходили в Латвії, ряд інших видань, що не потрапляють у звичайні канали поширення, однак містять оперативну й свіжу інформацію.

Академічна бібліотека планує збільшувати кількість записів у бібліотечному каталозі, включаючи рекаталогізацію, БД, удосконалювати свої послуги.

Dr. Т. Чепурна (Universitaetsbibliothek und TIB Regionalreferat Osteuropa) розповіла про сис-

тему електронної доставки документів (ЕДД) у Технічній інформаційній бібліотеці (ТІБ) м. Ганновера, що є центральною спеціальною бібліотекою Німеччини з усіх галузей техніки.

Завдання ТІБ — комплектувати, архівувати й індексувати літературу цього профілю з усього світу. Бібліотека оперативно забезпечує прямий доступ читачів до літератури різними каналами доставки.

Інформацію про її фонд можна одержати через он-лайнний каталог УБ/ТІБ (<http://www.tib.uni-hannover.de>); систему TIBORDER-On-line з безпосередньою можливістю замовлення; БД TIBKAT у хоста STN International (FIZ Karlsruhe); віртуальний каталог університету м. Карлсруе (Karlsruher Virtueller Katalog) <http://www.ubka.uni-karlsruhe.de/kvk.html>.

Фонд книгозбірні (5 млн. од.) — журнали й матеріали конференцій, праці науково-дослідних установ з усього світу, патенти, стандарти, технічні правила, довідники, наукові монографії, словники й окремі підручники, «сіра» література.

Щорічно передплачується понад 18,5 тис. найменувань журналів. Близько 1400 надходять зі Східної Європи, понад 3000 — із США і майже стільки ж — з країн Східної Азії.

Користуватися фондами УБ/ТІБ можна по МБА і ММБА за допомогою замовлених бланків IFLA чи спеціально розробленої системи платних замовлень. ТІБ щодня одержує від 1,5 тис. до 2 тис. замовлень (приблизно 400 тис. на рік).

Для поліпшення якості обслуговування систематично розробляються нові проекти. Два з них стосуються системи замовлень і доставки документів. Це: TIBORDER-On-line <http://tiborder.tib.uni-hannover.de> — система замовлень документів безпосередньо в ТІБ; проект оптимізації інтегрованої системи замовлень і доставки документів у рамках уже існуючого проекту SUBITO (<http://www.subito-doc.de>), який об'єднує 20 німецьких і 4 іноземні бібліотеки.

Розробляються проекти зі створення віртуальної бібліотеки з технічних наук (ViFaTec) та електронної Технічної інформаційної бібліотеки (GetInfo).

Замовлення можна посилати звичайною та електронною поштою, факсом, на бланках замовлень IFLA і через Internet.

Потрібна література надсилається користувачеві у вигляді: паперової копії (Hardcopy) (поштою чи факсом); мікроформи (дублікат мікрофільму або мікрофіші) чи виготовлення їх; електронної копії (файла, який передається замовнику електронною чи звичайною поштою або завантажується на сервер замовника чи чекає на сервері УБ/ТІБ, щоб замовник його викликав).

Для одержання електронної копії слід скорис-

статися системою замовлень SUBITO (<http://www.subito-doc.de>) чи TIBORDER-On-line (<http://tiborder.tib.uni-hannover.de>).

У системі SUBITO беруть участь 24 бібліотеки, серед них голландська, швейцарська і дві австрійські, об'єднані в одну комерційну організацію, котра запрошує й інші країни взяти участь у цьому проекті.

При замовленні літератури в системах SUBITO й TIBORDER-On-line ви можете вибрати: e-mail (коли ваш шлюзовий сервер (gateway) пропускає файли об'ємом не менше 1 MB); ftp aktiv — для цього потрібен сервер потужністю 20 MB, котрий має бути включений цілодобово; ftp passiv — найнадійніший спосіб (копія залишається на сервері УБ/ТІБ і чекає 10 днів до запитання. Замовник одержує електронною поштою повідомлення з кодом користувача і паролем, з номером порту, з якого необхідно забрати копію).

Формати файлів такі: tiff; mtif; postscript; pdf (системою Ariel бібліотека не користується).

Систему доставки документів TIBORDER побудовано аналогічно системі SUBITO. Доставка документа також можлива через e-mail, ftp aktiv і ftp passiv тими ж форматами, що і в системі SUBITO.

Сучасний замовник з доступом у Internet має змогу викликати систему TIBORDER за адресою: <http://tiborder.tib.uni-hannover.de>. Користуватися нею можна без посередництва УБ/ТІБ.

Віртуальна бібліотека з технічних питань ViFaTec (вхід через Web-сайт ТІБ <http://www.tib.uni-hannover.de>) містить: німецько- й англомовні джерела інформації для інженерів, включаючи біржі з пропозиціями про міжнародне співробітництво (Сайт Співдружності середньої промисловості (AiF) має адресу <http://www.aif.de/proinno.htm>, бюро якого є в Києві); перелік безплатних БД в Internet; можливість пошуку по сайтах конференцій, виставок, семінарів для інженерів і у фонді УБ/ТІБ.

Електронна повнотекстова бібліотека GetInfo — спільний проект УБ/ТІБ і ФІЦ Карлсруе. Його мета — створення й експлуатація серверу, де зберігаються повні електронні тексти різного походження: журнали, книги, праці конференцій та окремі статті. З усіма, хто надав текст для цього серверу, підписується угода щодо прав на використання джерела. Істотною відмінністю такого серверу є те, що тексти зберігатимуться постійно, як у бібліотеці-архіві. Для авторів перевага полягає в тому, що їхні статті ввійдуть у БД, котрою регулярно користуються вчені в промислових і наукових лабораторіях і що вони одержуватимуть гонорар, як тільки їхній матеріал буде затребуваний. Користувачеві це вигідно також, бо за один запит він одержуватиме документи з різних джерел і розплачуватиметься за послуги тільки з одним постачальником документів.

Бажаючим надати свою статтю для використання на цьому сервері п. Чепурна запропонувала, звертатися за адресою: getinfo@tib.uni-hannover.de

Адреса п. Т. Чепурної:
<mailto:Tatiana.Czepurnyi@tib.uni-hannover.de>

Не можна не погодитися з думкою к. т. н. **В. І. Воронкова** (Український інститут науково-технічної інформації УкрІНТЕІ), що державна політика в сфері формування національних інформаційних ресурсів (НІР) з науково-технологічної та економічної інформації і далі має спрямовуватися на створення ефективного і якісного інформаційного забезпечення для розв'язання проблем розвитку науки, освіти й промисловості в країні. Тому стратегією державної політики щодо розвитку ІР з науково-технологічної діяльності має бути: налагодження ефективного й самодостатнього національного інформаційного простору на основі використання державних ІР; формування і здійснення єдиної науково-технічної та технологічної політики у сфері НІР; гарантування національної безпеки їх формування і використання.

Ця мета буде досягнута за умов розвитку законодавства у сфері формування й використання ІР з науково-технологічної та інноваційної діяльності, інформаційних систем і технологій їх функціонування; створення механізмів стимулювання інвестицій для формування та використання НІР; підтримки проектів і програм формування електронних ІР, міжнародного обміну інформацією; створення й розвитку державних, галузевих та регіональних інформаційних систем і мереж, забезпечення їх сумісності та взаємодії в єдиному інформаційному просторі країни; формування і захисту державних електронних інформаційних ресурсів (ЕІР); розвитку та захисту всіх форм власності на ІР; перетворення у НІР результатів ініціативної творчої діяльності громадян України; сприяння формуванню ринку ЕІР, технологій, систем і послуг.

Національна система НТІ є ваговою часткою в національному інформаційному просторі країни: вона володіє потужним документальним інформаційним фондом науково-технічної літератури, має розгалужену мережу по всіх регіонах та єдине централізоване управління. В. І. Воронков навів цікаві результати: за станом на 01. 01. 99 р. документальний інформаційний фонд (ДІФ) системи НТЕІ становить: первинних документів ДІФ — близько 90 млн. прим. на мікроносіях, у т.ч. книжковий фонд — 1,2 млн. прим., періодика — 3,06 млн. прим., охоронні документи на об'єкти промислової власності — 2,3 млн. прим., промислові каталоги — 1 млн. прим. та ін. (крім показників Державної науково-технічної бібліотеки України, що володіє фондом 20,3 млн. прим.).

Перед УкрІНТЕІ як головною організацією

системи НТЕІ стоїть завдання розпочати виконання першочергових етапів з формування пошукового апарату наявних документальних фондів, послуговуючися сучасними інформаційними технологіями, і переводячи ДІФ на електронні носії.

Згідно з рішенням Ради директорів системи НТЕІ України в 1999 р. сформовано ініціативну групу зі створення розподіленої загальнодоступної електронної інформаційно-довідкової системи ведення корпоративного каталогу інформаційно-довідкових фондів територіальних органів НТЕІ. Вона вміщуватиме дані про наявність тієї чи іншої НТІ в системі НТЕІ з оперативною доставкою потрібної інформації в точку запиту з місця зберігання. Для цього у системі в електронному вигляді треба накопичити: довідково-бібліографічні фонди для пошуку потрібної інформації, та, за можливістю, першоджерела на магнітних носіях, адресні дані по кожному документу про місце знаходження та умови отримання.

За наявності високошвидкісних каналів зв'язку між територіальними центрами й УкрІНТЕІ вистачило б єдиної централізованої системи БД із забезпеченням доступу з клієнтських станцій робочих місць і локальних мереж у територіальні ЦНТЕІ. Але реальний стан електронного зв'язку між центрами не забезпечує стійкої інформаційної взаємодії між суб'єктами системи. Тільки декілька розташованих на потужностях провайдерів центрів НТЕІ мають свою Web-сторінку, тому на першому етапі розвитку робіт створено спеціальну технологію підготовки інформації та ведення БД для слабпов'язаних між собою вузлів. До кожного з них (УкрІНТЕІ, територіальних ЦНТЕІ) інформація надходить за допомогою клієнтських робочих станцій, рознесених у локальні мережі по різних підрозділах. Власне БД з'єднана з Web-сервером Центру інформаційних ресурсів УкрІНТЕІ за допомогою Web-Linka і відкрита для пошуку інформації користувачам через Internet чи у локальній мережі УкрІНТЕІ за допомогою браузерів.

В. І. Воронков розповів про технологію розподіленого накопичення нової інформації. В кожному центрі — учаснику проекту — виконується введення інформації, котра має помітку «нова порція» і є невід'ємною частиною БД ЦНТЕІ (тобто бере участь у забезпеченні пошуку за запитом), але без запуску загальної процедури обміну між усіма центрами, поки має локальне місцезнаходження у центрі, що її ввів.

Один раз у декаду всі нові порції надсилаються до ЦІР УкрІНТЕІ електронною поштою, де виконується процедура об'єднання і формування загальнокорпоративної порції системи БД. Потім вона розсилається назад по територіальних центрах для завантаження у БД. При виконанні

процедури у кожному центрі додається тільки та інформація, що надійшла з інших. Отже, кожний територіальний центр НТЕІ має повну копію (реплікацію) корпоративної БД, що дає змогу при такому розподілі мати невеликі навантаження на персонал. Щодаки БД отримує нові надходження загальним обсягом від 400 до 800 записів. На 1. 09. 2000 р. в ній налічувалося близько 35 тис. записів. До кінця 2000 р. до них було додано 25 тис. записів по дисертаціях, захищених в Україні.

Для деяких типів документів починають формуватися їх першоджерела (сканування проводиться у разі наявності запиту на інформацію) на електронних носіях з організацією доступу користувачів.

Крім корпоративного електронного бібліографічного каталогу ДІФ системи НТЕІ, в УкрІНТЕІ наповнюється база метаданих НТЕІ України (каталог БД НТЕІ), що створюється у рамках міжнародного проекту Establishment of Electronic Information Services in CCE/NIS (за науково-технологічною кооперацією країн центральної Європи та СНД), розпочинається проект побудови подібної корпоративної системи БД по регіональній інформації.

Про організацію в Київському національному університеті культури і мистецтв у 2000 р. факультету документних комунікацій і міжнародної інформації повідомив його декан, д. і. н. **М. С. Слободяник**. Тут готуються фахівці для архівів, інформаційно-аналітичних центрів, бібліографічних та документаційних служб, книговидавничих установ, для бібліотек. Тобто йдеться про комплексний факультет. Новим навчальним планам притаманна ґрунтовність. Традиційні дисципліни наповнюються новим змістом. Вони забезпечують, зокрема, бібліотечне фондознавство, каталогізацію, інформаційний сервіс та ін.

На комп'ютерну підготовку (пріоритетну) розраховані такі нові спеціальні курси: електронна бібліотека, основи когнітивної інформатики, Internet-технології, он-лайніві ІПС тощо; управлінський блок: інформаційний менеджмент, інформаційний маркетинг, управління персоналом, інформаційний бізнес та ін.

Оскільки інформаційно-аналітичний блок потребує перебудови, в університеті запроваджено нові курси: інформаційний моніторинг світового документного потоку, інформаційно-аналітична діяльність бібліотек, інформаційно-аналітичне забезпечення підприємств тощо, міжнародна інформація, міжнародні інфорресурси, теорія і практика міжнародних комунікацій тощо.

Факультет, наголосив його декан, відійшов від традиційної спеціалізації за типами бібліотек. Вона здійснюється за функціональною ознакою широкими блоками. Крім традиційної спеціалізації

«бібліотекознавець-бібліограф» (кафедра бібліотекознавства, завкафедрою — проф., д. і. н. Т. І. Ківшар), вищий навчальний заклад вишов на нову: «бібліограф-інформаційний менеджер» (кафедра «Інформаційні ресурси і сервіс», завідувача — проф., к. і. н. В. В. Загуменна). Власними силами із залученням провідних фахівців-каталогізаторів заплановано зробити перший електронний посібник з питань каталогізації.

Спеціалізація «бібліограф - технолог автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем» (кафедра інформаційних технологій та електронних бібліотек, завідувача — доц., к. т. н. О. В. Матвієнко) необхідна для забезпечення наших бібліотек фахівцями, які зможуть працювати в інформаційному режимі.

З метою виконання поставлених завдань факультет тісно співробітничав з УкрІНТЕІ й НБУВ.

Бібліограф-менеджер міжнародних інформаційних ресурсів готується на кафедрі міжнародної інформації, де запроваджено такі нові дисципліни: міжнародна інформація, міжнародний інформаційний сервіс.

Факультет, яким керує М. С. Слободяник, розробляючи програму безперервної практичної підготовки фахівців, має намір укласти договори з усіма провідними бібліотеками, насамперед з лідерами в освоєнні інфотехнологій, що спрямовано на підтримку нового інфосередовища.

Директори, наукові співробітники й провідні фахівці національних, наукових і галузевих бібліотек, завкафедрами вищих навчальних закладів, викладачі, аспіранти, представники передплатних агенств та журналісти (усього понад 50 учасників та доповідачів) були присутні на секції «*Формування інформаційних ресурсів: традиційні та автоматизовані технології*» (наук. кер. — заввідділом НБУВ, засл. працівник культури України Л. П. Карпова).

Було заслухано 17 доповідей, із них 11 — співробітників та аспірантів бібліотек (вісім зі НБУВ), три — викладачів навчальних закладів культури, чотири — працівників інших установ.

Учений секретар Інформаційно-бібліотечної ради Президії НАН України А. А. Свобода розповіла про історію становлення науково-інформаційної діяльності та розвитку основних напрямів досліджень в установах Академії наук, окреслила тенденції розвитку бібліотечно-інформаційного забезпечення, проаналізувала сучасний стан загальноакадемічних ІР. При створенні НАН її видатні фундатори

Про мережу науково-технічних бібліотек (НТБ), котра являє собою сукупність книгозбірень науково-технічної літератури, довідково-інформаційних та документних фондів, взаємопов'язаних цільовим призначенням, спеціалізацією, складом користувачів, єдиними системами класифікації НТЛ і документів і міжбібліотечного абонементу та депозитарного фондів, побудовану за територіально-галузевим принципом, що має міжвідомчий характер і є водночас невід'ємною частиною бібліотечної системи країни та важливим складником Національної системи науково-технічної інформації, розповіла заст. директора ДНТБ України О. О. Москаленко.

Оскільки шлях екстенсивного формування фондів НТБ та органів НТІ себе повністю вичерпав, еволюцію принципів формування фондів, промовець бачить у відмові від вичерпної повноти комплектування і формулює її у вигляді тези «від володіння — до надання доступу».

*Анатолій Бровкін,
заст. генерального директора НБУВ з
бібліотечної роботи,
к. і. н., наук. кер. секції «Міжбібліотечна
кооперація в системі світового обміну інформацій-
ними ресурсами»*

закладали Національну бібліотеку й бібліотеки академічних інститутів як єдину інформаційну систему, де універсальний фонд головної бібліотеки мав доповнюватися ретельно підібраними фондами за окремими галузями знань.

Сьогодні науково-інформаційне забезпечення дослідницької роботи установ Академії здійснюють 100 бібліотек та близько 70 інформаційних підрозділів її інститутів (загальний фонд 28,5 млн. прим.), діяльність яких спрямована на усунення дефіциту інформації, поліпшення інформування вчених, чому сприяють реорганізація процесів комплектування й обслуговування користувачів, поєднання традиційних і нових джерел інформації, застосування ІТ.

Резерви вдосконалення науково-інформаційної діяльності доповідачка вбачає у ширшому застосуванні сучасних форм використання інформації, зокрема в створенні консорціумів бібліотек